

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Vilniaus atstatymas

Artėjant savivaldos rinkimams, išryškėja ne tik miestų ir rajonų galimybių, bet ir su jomis susijusių iššūkių bei uždavinių panorama. Ypač tai aktualu Vilniui – Lietuvos sostinei, kurioje, kaip ir dera, turi būti sutelkta visa, kas pažangiausia, įdomiausia, netikėčiausia, nors dėl to kartais purkštuoja mažesnių miestų ir regionų atstovai. Purkštauti nevertėtų, nes sostinė yra darbo jėgos ir kapitalo traukos centras, ir asmenys, kurie svajoja matyti pripildytus kaimus, turbūt tebegyvena planinės ekonomikos ir kolūkių laikais, kai apsigyventi ir dirbti mieste be leidimo niekas negalėjo, todėl tai buvo tik svajonė.

Vilnius – daugiatautis, daugiakultūris miestas, kuriame kuriasi ir sugyvena tautinės bendruomenės, kuriame daugėja bėgančių nuo Putino režimo rusų verslininkų, kuriame žiebiasi ir plečiasi įvairios verslo ir kultūros iniciatyvos. Neretai kalbama, kad Vilnius turėtų tapti tuo, kuo seniau buvo – LDK sostine, didžiu savo tolerancija ir palankiomis gyvenimo sąlygomis kitataučiams miestu, juolab kad miestų augimas siejamas jau ne su demografiniu pakilimu, o su imigracija: Vilniui šis reiškinys irgi būdingas, nors ir ne toks masiškas, kaip kitose pasaulio vietose.

Žinoma, kad Vilnius taptų tuo, kuo buvo, kad būtų atstatytas ir atgautų savo tikrąjį grožį ir svarbą, būtina atsikratyti sovietinio paveldo, subjaurojusio ne tik miesto istorinį veidą, bet ir įsiėdusio į kai kurių piliečių sąmonę. Vilniečiai svajoja apie Vilnių be kalėjimo vidury miesto (turiu omeny Lukiškes), be bjaurių sovietinių gamyklų (daugelis jų šiandien pavirto moderniais loftais) ir be sovietinių pabaisų ant Žaliojo tilto, kažkodėl vadinamų istorijos dalimi ir meno paveldu. Jeigu remtumėmės tokia logika, tai ir buvęs Šiaurės miestelis, ir karinis komisaratas, ir tos sovietinės gamyklos yra istorijos dalis, pagaliau, jei žiūrėsime toliau – ir koncentracijos stovyklos. O kad jos būtų ir meno kūriniai, tai gal reiktų tuos objektus padaryti veiksniais, veikiančiais?.. Žaliojo tilto skulptūros – ideologijos, o ne meno objektas, ne istorijos, o okupacinio režimo akcentas, ir tikram vilniečiui iš tiesų pikta, kai užsieniečiai fotografuojasi prie tų balvonų, siedami juos su Vilniaus vardu.

Prisimenu vieną rūstų pensininką rusą, kuriam pardavėme savo senąją butą netoli Savanorių prospekto. Jis išdidžiai vadino save „Strojitelem Vilniusa“ (Vilniaus statytoju). Be abejonės, su tikrosiomis Vilniaus statybomis jis neturėjo nieko bendra – nei su pilii, nei su bažnyčių, nei su istorinių namų statyba, o bus pridėjęs ranką prie sovietinių gamyklų ir daugiabučių ir veikiausiai prie to išsiklai-

miestai.net nuotr.

pusio šaligatvio, kuriuo kasdien einu nuo „Maximos“ iki troleibuso stotelės. Bet argi tai yra tikrasis Vilnius? „Vilniaus statytojui“ – veikiausiai taip. Bet juk šis „statytojas“ ir nėra vilnietis. Jis – tik prašalaitis šio miesto istorijoje. Vienas iš tų, kurie ne kuria, o niveliuoja miestų veidą ideologijos pagalba.

Vilnius – miestas, kuriame darniai sugyvena daugelis reiškinų, kurie nebūtinai patinka visiems ir nebūtinai visiems yra reikalingi. Pavyzdžiui, Kaziuko mugė – ne visiems vilniečiams ji patinka, nes atrodo perdėm kaimietiška, neatitinkanti miesto dvasios, netgi juokinga, tačiau niekas nesiruošia jos uždrausti.

Vyksta daugybė renginių, į kuriuos nereikia masiškai eiti ar būti nuvarytam, nes egzistuoja pasirinkimo laisvė ir interesai. Nepatinka – neik, nenori – nedalyvauk, nes tikrai atsiras renginys ar vieta, kuri tau bus įdomi ir patraukli be jokio dirbtinio intereso.

Galima svajoti apie tai, kaip, pasak Andriaus Užkalnio, atsivertęs miesto laikraštį po dvidešimties metų, viename puslapyje randi diskusijas, ar nereiktų kinų kvartalo gyventojams Naujųjų metų sutikimo proga apriboti fejerverkų šaudymą iki trečios valandos nakties, nes septynių šimtų tūkstančių to kvartalo gyventojų keliamas triukšmas kitiems darosi įkyrus. O kitame puslapyje – detalūs ir rimti pasvarstymai, ar Vilniui reiktų trečio oro uosto. Kelia šypsena? Atrodo nerealu?.. Tačiau Vilnius – ambicingas, veržlus miestas, turintis ką pasiūlyti, ir po dvidešimties metų tokia laikraštyje aprašyta situacija galbūt ir neatrodys utopinė.

Žinoma, tam reikia rimto administracinio darbo, solidžios strategijos, nukreiptos į ateitį, iškylančių iššūkių priėmimo, galimybių įkūnijimo. Kitaip tariant, reikia naujos miesto valdžios, kurios nesmaugtų korupciniai ryšiai ir asmeniniai interesai. Juk pastarieji visas strategijas ir vertus iššūkio dalykus priima tik tiek, kiek jie yra naudingi grupei žmonių ar netgi vienam žmogui. Vilnius – traukos centras, prisitraukiantis dabar ir galbūt ateity dar labiau pritrauksiantis kitus, mažesnius miestus, kurie taps jo palydovais, integruotais į sostinės infrastruktūrą. Todėl savivaldos rinkimai tokie svarbūs Vilniaus ir vilniečių gerovei.

Renata Šerelytė

Miesto vartai

Apyaušris. Aštrėja kaminai ir varpinės.
Nušvinta miesto vartai.
Šaudyklų angos susitraukia.
Tirpsta mūsų triukšmas ir šešėliai...
Veltui tu trokštum būti rūkas ir lietus –
vis tiek tu šiaurės saulėj atsivertum...
Gaisrų laukiniame apšvietime,
koplyčių žvakėms ir žvaigždynam varvant,
viršum kalvų,
virš kylančių ir krintančių stogų
suskambus varpui,
tiek daug erdvės ir polėkio...
Suskilęs grindinys pakluso laiko valdai...
Bučiuoju tavo plytą,
tavo herbą,
tavo vilnijantį švelnų vardą
ir pakeliu rūdijančius raktus...
Apyaušris. Nušvinta miesto vartai.

Judita Vaičiūnaitė.
Iš ciklo „Po šiaurės herbais“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Vilniaus atstatymas • 2-as psl. Astrida Petraitytė. Europinio projekto keliais – į XX a. pradžios Vilnių • 4-as psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė. Vokalistė Maika Sitte su „Freedonia“ – pagaliau Lietuvoje/ Judita Vaičiūnaitė. Du eilėraščiai • 5-as psl. Algis Vaškevičius. Prano Domšaičio galerija – meno židinys Klaipėdoje • 6-as psl. Danutė Kalinauskaitė. Kaulėliai, peilis, susmulkėjimai. Esė • 7-as psl. Aldona Ruseckaitė. Apie Justinę Marcinkevičių • 8-as psl. Kultūros kronika

Kitame numeryje: Interviu su Arvydu Anušausku • Magdalenos Stankūnienės paroda LR Seime

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2014 metams suteikė 24 000 Lt paramą šeštadieniui „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje“

Europinio projekto keliais – į XX a. pradžios Vilnių

Astrida Petraitytė

Rudens sezonas, matyt, ne tik Vilniuje prasideda smagiais kultūros renginiais. Jau tradicija tapo ir Europos paveldo dienos (EPD), Lietuvoje rengiamos nuo 1994-ųjų. Kasmet į senąją – europinį – šalies paveldą pažvelgiama vis kitu kampu: štai prieš porą metų kartu su būreliu entuziastų domėjaisi senąja sienine tapyba (kai buvome pakviesti ne tik į bažnyčias, kultūros įstaigas, bet ir – gera šeiminkų valia – į privatų butą); pernai sudalyvavau išvykoje į Rūdiškės miškus, kuri surengta pagerbiant 1863 metų sukilimo sukaktį, ir t. t.

Europos Tarybos programą „Europos paveldo dienos“ Lietuvoje koordinuoja ir organizuoja Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos (...) kartu su Lietuvos miestų bei rajonų savivaldybėmis, kultūros ir švietimo įstaigomis, kultūros paveldo objektų valdytojais, nevyriausybinėmis organizacijomis.

Šių metų EPD tema „XX a. pradžios skonis“ skiriama pažinčiai su praėjusio amžiaus pradžia ir šio laikotarpio politinės, ekonominės ir mokslo situacijos atspindžiu kultūros pavelde.“ (iš: www.kpd.lt). Taigi su kulinarija nieko bendro (nors, pamintijau, tokiu įvardijimu būtų galima kada kulinarinį paveldą pristatyti).

Taigi rugsėjo 19–21 dienomis daugelyje Lietuvos miestų ir miestelių vyko pasivaikščiavimai, išvykos, vakarai ir kitokie šimtmečio klodą atveriantys renginiai; aš pasinaudojau proga geriau pažinti mūsų sostinę.

XX a. pradžioje Lietuva, kaip žinia – dar vis Šiaurės-Vakarų kraštas Rusijos imperijoje, tai spaudos lietuviškais rašmenimis draudimo pabaiga (1904 m.), po šios suteiktos carinio režimo „malonės“ gausiai prasiskleidę lietuviškumo žiedai: spauda, kultūrinės organizacijos, sąjūdžiai – štai 1905 m. įvyko Didysis Vilniaus Seimas (kol kas paėdė tik didesnės autonomijos imperijoje), 1906 m. gruodžio 27 d. (senuoju stiliumi) atidaryta Pirmoji lietuvių dailės paroda, kurioje lankytojai turėjo progos pamatyti ir nelabai jiems suprantamus Čiurlionies darbus ir t. t.

Visgi pristatant XX a. pradžios Vilnių visų akys, matyt, neišvengiamai krypta į Lietuvą ištikusią, du dešimtmečius trukusią (dar vieną) tragediją – sostinės atplėšimą, jos perėjimą Lenkijos ir lenkiškumo „globon“ ... Tad ir šių Europos paveldo dienų renginiai Vilniuje nesyk aprėpė ir *lenkmetį* (štai LTV žinių laidoje „Panorama“ šios dienos iliustruotos nuo Gedimino kalno prasidėjusiu pasivaikščiojimu „XX a. pradžios Lietuvos ir Lenkijos istorija Vilniaus miestovaizdyje“, o jam vadovavęs dr. Bernardas Gailius pažymėjo: Vilniui tapus Lenkijos provincijos miestu, čia neatsirado reikšmingesnių ženklų).

Tą „ilgąjį savaitgalį“ buvo galima lakstyti iš renginio į renginį, bet aš pasirinkau nuosaikų va-

Architektūros „saldiniukas“ Valančiaus gatvėje (A. Filipovičiaus-Dubovniko namas)

riantą – po renginį dieną. Tiesa, pretendavau pradėti nuo pažintinio pasivaikščiojimo „Meninė pramonė XX a. pr. namų interjerų dekore“, susipažinti su šiuolaikinio pramoninio dizaino ištakomis, bet – kai susigriebiau, vietų nebebuvo. Taip, visi renginiai buvo nemokami, tačiau į kai kuriuos reikėjo registracijos.

Aš sėkmingai užsiregistravau į penktadienio „Lietuviškąjį arbatvakarį“, kuriame pristatytas literatūrinis Vilnius, koncentruojantis ne tiek į amžiaus pradžią, kiek į tarpukarį. Vakarą buvo turtingas ir turtingas, kone du savarankiški renginiai dosniai organizatorių – Vilniaus klubo pasiūlyti (mano močiutė gal pasakytų: du grybu – per rybu). Taigi nors pagrindinis šių dienų organizatorius yra Kultūros paveldo departamentas, iniciatyvą parodo ir kitos organizacijos, ne pirmi metai tarp jų – VŠĮ „Vilniaus klubas“ (jo prezidentas, pasirodo, yra meras Artūras Zuokas). Arbatvakaris surengtas vadinamuosiuose Usmiatovskių rūmuose (Trakų g.), kurie, kaip skelbia klubo tinklalapis, šiai organizacijai priskirti panaudos sutartimi. Matyt, įvairiai būtų galima pasižiūrėti į dabartinę Usmiatovskių rūmų priklausomybę, džiugusis žvilgsnis būtų: laimei, kad radosi iniciatoriai, pasiryžę šį apleistą, buvusį prabangų pastatą prikelti pilnaverčiam šandienos kultūriniam gyvenimui.

Dar prieš renginį galėjome pasidairyti į ant sienų kabančias gal šimtmečio senumo šeimynines nuotraukas – ši ištis iškalbi parodėlė surengta iš asmeninių kai kurių klubo šeimų fondų. Akį traukė ir

Šv. Michailo ir Šv. Konstantino cerkvė

vakaro „dekoracijos“ – pora staliukų, vienas jų padengtas arbatos servizu, kitas – grafinėliais su medaus spalvos gėrimu, dar kitomis gėrybėmis, senovinis patefonas, sofutė, foteliukai, o dar – „nerūpestingai užmiršta“ knygelė „Iš kavinės į kavinę“ (R. Mackonio) ... Tad prasidėjęs renginys (pirmoji jo dalis), nors turiningas, bet atrodė pernelyg tradicinis, nuolat patiriamas, tarkim, Rašytojų sąjungos salė: dr. Alma Lapinskienė gana išsamiai nušvietė lietuviškąjį literatūrinį Vilniaus gyvenimą lenkmečiu, Irena Plaušinaitytė paskaitė eilių, tarpuose Greta Jakobsnaitė paskambino pianinu. Pranešėja pirmiausia aptarė situaciją gražinus teisę į lietuvišką rašmenį: Vilnius iškart tarpo lietuviško visuomeninio, kultūrinio, literatūrinio gyvenimo centru (čia savo sukauptus turtus lietuvių paskyręs Petras Vileišis leido pirmąjį lietuvišką dienraštį „Vilniaus žinios“, 1915 m. išleistas literatūrinis almanachas „Pirmasai baras“ ir pan.). Vis dėlto pagrindinis dėmesys pranešime sutelktas į literatūrinį tarpukario Vilnių, kai dauguma inteligentų pasitraukė į laikinąją Lietuvos sostinę – Kauną.

Patyrėme, kad pirmą (lenkiškos okupacijos) dešimtmetį lietuviškasis literatūrinis gyvenimas Vilniuje reikėsi nors ir pakiliai patriotiniais, bet menišku požiūriu ne itin ryškiais žiedeliais – štai Rapolas Mackevičius (vėliau tapęs Mackoniu) sukūrė dramą apie knygnešius „Pilkieji didvyriai“, plunksną išbandė ir kiti literatai; užtat antruoju čia užderėjo stiprių talentų, išugdytų Vytauto Didžiojo gimnazijoje (šis vardas gimnazijai suteiktas būtent lenkmečiu, 1921 m., jos pradžia – 1915 m. įsteigta mokykla, pasivadavusi „Jono Basanavičiaus, Mykolo Biržiškos ir Povilo Gaidelionio Vilniaus lietuvių gimnazijos kurso pamokos“, kurios direktoriumi buvo Mykolas Biržiška). Vilniaus universitete (gavusio Stepono Batoro vardą) 1926 m. leista veikti Vilniaus Lietuvių Studentų sąjungai, o Juozo Kanopkos į dramos ratelį suburti lietuviai studentai važinėjo po visą Vilnijos kraštą, savo pastatymais žadindami tautinę sąmonę; 1934 m. pradėtas leisti mėnesinis kultūros žurnalas „Lietuviškas baras“. O ryškiausias literatūrinis pasiekimas prieškarinio Vilniuje – pirmosios Onos Micūtės, Juozo Kėkšto, Albino Žukausko poezijos knygelės (1938 m.), atskleidusios kiekvieno jų savitą talentą.

Suprantama, prelegentė nušvietė ir platesnę lietuviškojo kultūrinio gyvenimo panoramą, minėdama ir tas biteles darbininkes, kurių vardai nėra įrašyti tarp Literatūros meistrų: tai ir 1922 iš Vilniaus ištremtą M. Biržišką VD gimnazijos vadovo poste pakeitęs Marcelinas Šikšnys, (1905 m. parašytos dramos „Pilėnų kunigaištis“ autorius, tarpukariu labiau reikšėsis kaip vadovėlių autorius), ir „prie visų valdžių“ kalėjęs Rapolas Mackonis (*lenkai* buvo įkišę į Lu-

Prie lietuviškosios Šv. Mikalojaus bažnyčios (centre – G. Kadžytė)

Atkelta iš 2 psl.

kiškes, *vokiečiai* išvežę į Štuthofą, *rusai* – ištrėmę į Sibirą). Šis vilnietis, regis, yra seniai sulaukęs ypatingo A. Lapinskienės dėmesio – baigdamą pranešimą, ji pristatė ką tik pasirodžiusią savo knygą „Atėjęs Vilniun. Rašytojas ir publicistas Rapolas Mackonis“ bei (vakaro siurprizas!) Mackonio dukrą, jau garbaus amžiaus žurnalistę Birutę Mackonytę.

Šiai, jaučiant situacijos ceitnotą, teko apsiriboti trumpu prisiminimų žodeliu: kai tėvą 1943 m. išvežę į Štuthofą, jai buvę penkiolika, pasimatė jiedu po trylikos metų – mat iš koncentracijos stovyklos begrižtantis Mackonis buvo „perimtas“ sovietinių pareigūnų ir išvežtas į Kemerovą...

Šie tragiški gyvenimo tonai išties kontrastavo su tuo – antrojo vakaro dalyje – mums pateiktomis tarpukario Vilniaus spalvomis, pažertomis paties Mackonio: keletas ponių ir ponų (išties – pasidabinusių vakarinėmis suknelėmis, frakais, skrybėlaitėmis su plunksnomis, cilindrais Vilniaus klubo narių), pasitelkę memuarų knygėlę „Iš kavinės į kavinę“ net ir pavaidindami kūrė *saliono* atmosferą. Žaismingai skaitytos ištraukos priminė buvusius restoranus – *Žaliąjį Štralį* ir *Baltąjį Štralį*, kitas užteigėles, bet, akivaizdu, etalonas buvusi Rudnickio kavinė – tad pokariu čia įsikūrusi *Literatų svetainė* autoriaus akyse jau buvo nuopuolis. (Vilniaus klubo ponios ir ponai, kaip patyriau iš programėlės, kitą vakarą vėl surengė arbatvakarį, dabar jau muzikiniam Vilniui skirtą.)

Po visų kalbų ir pasirodymų mes iš tiesų buvome pavaišinti arbata (ir netgi krupniku), tad man vakaras pasirodė smagus. Bet netrukus turėjau progą suvokti pernelyg lengvabūdiškai pažiūrėjusi į Mackonio *kafeterinius* išpūdžius – jau sekmadienio pasivaikščiojime „Lietuviškasis AŠ XX a. pradžios Vilniuje“ sutikta istorikė Vida Girininkienė pasisakė pabuvojusi muzikiniame arbatvakaryje ir negalėjo sulaikyti pasipiktinimo dėl Rudnickio kavinės šlovinimo ir *Literatų svetainės* niekinimo: pirmoji išreiškusi Vilniaus okupaciją, o antroji – mūsų sostinės sugrįžimą Lietuvai! Tegalėjau pasiteisinti priėmusi Mackonio vertinimus kaip subjektyvų skoni, dėl kurio nesiginčijama...

Taigi sekmadienio pasivaikščiojimo, kuriam vadovavo etnologė Gražina Kadzytė, tema, matyt, sąmoningai suponavo dvejopą interpretaciją: ir lietuviškojo *aš* (savimonės) formavimas, ir šio judėjimo kontekste išryškėjusios asmenybės – nuo A (Alseikų) iki Š (Šlapelių). Išties susirinkome prie namo Jogailos gatvėje ties memorialine lenta: čia 1918–1931 m. gyveno medikų Danieliaus ir Veronikos Alseikų šeima, būtent šiame name 1921 m. pasaulį išvydo jų dukra Birutė Marija (tapsianti visam pasauliui žinoma Gimbutienė); užbaigėme prie Šlapelių namo (dabar jau jų vardo muziejaus). Mūsų vadovė akcentavo Veronikos Alseikienės tėvų Janulaičių nuopelnus lietuvybei; jau vien tai, kad dauguma šios gausios šeimos vaikų baigė aukštuosius mokslus, kelia nuostabą ir pagarbą. Veronika užsienyje igijusi akių gydytojos profesiją. Gydytojai Alseikos, grįždami karo pabaigoje iš Minsko, į Vilnių parsigabėnę medicininės technikos ir įkūrė lietuvių ligoninę.

Paskui dėmesį sutelkėme į pir-

XX a. pradžios pastato J. Basanavičiaus g. fragmentas

muosius legalius lietuviškus laikraščius – iš Petro Vileišio mecenatystės gimusias „Vilniaus žinias“ (1904.12 – 1909.03) ir jas pakeitusias „Lietuvos žinias“, kurioms vadovauti stojo Jonas Vileišis (broliui Petriui, tos leidybos nustekentam, vėl grįžus Peterburgan prie geležinkelių statybos, kurios ir buvo padėjusios sukaupti lietuvybei paskirtąjį kapitalą).

Tiesa, pradėjome (dėl maršruto parankumo) atvirksčia tvarka: pirmiausia stabtelėjome Vilniaus gatvėje prie lentos *seniausiam laikraščiu* „Lietuvos žinios“ (šis užrašas man pasirodė gan klaidinantis, tad vadovei replikavau: gi buvo prieš tai „Aušra“...; be jokio priedėlio tas „seniausias“ turėtų matyt, liudyti visam sviete iki tol jokio laikraščio nebuvus). Bet tai, žinoma, jau šiandieninio gyvenimo trikdančios smulkmenos, žvilgsnį gi kreipėme į XX a. pradžią, lietuvių tautinį pakilimą. Ties dabartiniais Mokytojų namais, kur būta „Vilniaus žinių“ spaustuvės, Kadzytė priminė ir kitus laikraščio darbininkus: administratoriumi darbavosi Gabrielius Landsbergis-Žemkalnis, talkino Jonas Kriaučiūnas, aktyviai rašė ir J. Jablonskis, ir Vaižgantas, taip pat – Felicija Bortkevičienė, Gabrielė Petkevičaitė-Bitė ir kt. „Vilniaus žinios“ turėjo ir savo knygynėlį (dabartinės Filharmonijos pastate), kur darbavosi Marija Piaseckaitė – būsimoji Šlapelienė, kartu su vyru netrukus įkūrusi savąjį knygyną.

Prieš pasiekdami savo maršruto baigiamąjį tašką – Šlapelių namus, žinoma, negalėjome neaplankyti Šv. Mikalojaus bažnyčios. Tai seniausia Vilniaus bažnyčia, paminėta 1387 m. O lietuviškos pamaldos pradėtos laikyti 1901 m. ir – kone stebuklas! – niekad nebenutrūko. Tarpukariu (lenkmečiu) tai buvusi vienintelė lietuviška bažnyčia, o pokariu čia netgi teko persikelti Vilniaus arkivyskupijos kurijai (uždarius, kaip maldos namus, Katedrą). Mūsų vadovė priminė garbią kun. Juozo Ambraziejaus asmenybę – jis baigiantis XIX amžiui subūrė vadina muosius „Dvylika Vilniaus apaštalių“ (slaptą dvylikos vyrų draugiją, kovojusią būtent už lietuviškas pamaldas), jų dėka Šv. Mikalojaus bažnyčia ir tapo lietuviškumo oaze Vilniuje. Darskart išgirdome apie Petro Vileišio dosnumą – jis paskyręs daug pinigų bažnyčios remontui, be viso kito – ir langų vitražams (dabartiniai vitražai – jau Kazickų šeimos fundacija). Apsukę

ratą aplink bažnyčią (į vidų nesibrovėme), stabtelėję ir ties sovietmečiu A. Kmieliausko sukurta Šv. Kristofo skulptūra (užtraukusia jam nemalonę), jau sukome į Pilies gatvę, prie Jurgio ir Marijos Šlapelių namo.

Marija Piaseckaitė-Šlapelienė (1880–1977) ir Jurgis Šlapelis (1876–1941) išties daug nuveikė lietuviškumo labui. Gydytojas Šlapelis reišėsi ir kaip produktyvus kalbininkas, reda-

Tarpukario kavinių ponios ir ponai (Vilniaus klubo nariai) supažindina su R. Mackonio knyga „Iš kavinės į kavinę“

gavęs žodynus, lietuviškus leidinius. Vadovė mums priminė ne tik Marijos darbuotę P. Vileišio bei savame 1906 m. įsteigtame knygyne, bet netgi tokį spalvingą šios asmenybės biografijos faktą – ji yra pirmosios lietuviškos operos „Birutė“ pagrindinio vaidmens atlikėja. Tad nenuostabu, kad Šlapelių namai tapo lietuviškuoju kultūros *salionu*. Trims Šlapelių vaikams pasitraukus į Vakarus, Marija liko šiuose namuose (mažame jai paliktame butelyje) ir sovietmečiu. Lietuvai atkovojujus nepriklausomybę, dukra Gražutė – J. Basanavičiaus krikštaduktė, gyvenanti JAV, namą – jį padovanodama Vilniaus savivaldybei – paskyrė tėvų atminimo muziejui.

Tarp šių dviejų EPD renginių įstarpė šeštadieninis pasivaikščiojimas „Pohulianka ir jos architektūros skoniai“, t. y. pažintis su šiandieninės J. Basanavičiaus gatvės gimimu XIX–XX a. sandūroje, visai neprastais XX a. pradžios „imperiniais“ pastatais. Mums vadovavusi architektė Morta Baužienė, regis, nėkart gatvės nepavadino kitu nei Basanavičiaus vardu, taigi neišsijautėme į lenkišką Pohulianką... Vadovė priminė, kad esame senajame trakte, vedusiame nuo Trakų vartų, urbanizuotame gana vėlai; gi čia pat buvę Vingrių šaltiniai (Vingrių gatvelė ir šiandien „įteka“ į Basanavičiaus gatvę).

Dažnai vaikštau Basanavičiaus

gatve, leidžiantis žemyn žvilgsnis vis džiugiai aprėpia atsiveriančią panoramą: bažnyčių bokštai, čerpiniai namų stogai... Dabar buvo proga idėmiau pažvelgti į išpūdingus šios gatvės pastatus. Tiesą sakant, ir išsišovęs septynaukštis užmindavo mįslę – kaip toks galiūnas čia radosi? Pasirodo, dabartinė geležinkeliečių būstinė kaip tokia ir statyta – 1860 m. Vilniuje radusis geležinkeliui, įkurta ir *Paliesjės* geležinkelio valdyba: Baužienės hipotetiškų teigimu, po 1863 m. sukilimo Šiaurės-Vakarų kraštas (Severo-Zapadnyj kraj) Rusijos valdininkus bauginęs, tad pasirinktas neutralusis vardas – Litovskoje Paliesje (Pamiškė)...

Pasak Baužienės, XIX a. antrojo pusės sudarius perspektyvinį Vilniaus planą, šioje gatvėje sau namus numatę (ir pasistatę) architektai – vieno iš jų vardą dabar yra įamžinęs „Čagino restoranas“. Pats architekto Čagino namas dabar neišlikęs, užtat kaimynystėje (Teatro gatvėje) galėjome pasigrožėti jo žmonai skirtuoju (jį ženklinančioje emblemoje įkomponuotas skriestuvai). Žinoma, toliau žvilgsnį kreipėme į Lenkų teatrą, kurio terminis akmuo padėtas 1913-aisiais; šiame pastate, nors ir keisdamas pavadinimus, lenkiškasis teatras veikė iki Antrojo pasaulinio karo, vėliau čia, priminė vadovė, pabuvojo visi šiuo metu Vilniuje veikiantys teatrai: Operos ir Ba-

leto, Dramos, Jaunimo, šiuo metu čia įsikūręs Rusų dramos teatras (man, pavyzdžiui, lieka mįslė, kodėl turime valstybės išlaikomą būtent šios tautinės mažumos teatrą). Iš pagrindinio savo maršruto – Basanavičiaus gatvės – į šoną išsukome dėl neobarokinės (vadinamosios) Kepės vilos; paėjęję Mindaugo gatvę išties aptikome dailę „dvarėlių“, tik šalia jo sustoti neturėjome teisės – budintius mus nuginė, mat daugiau nei penkiolikos žmonių būreliui reikalingas leidimas, dabar čia – Baltarusijos am-

basada (tiesą sakant, man šį pastatą nebūtų gaila užleisti nebent Islandijai...)

Sugrįžę atgal, dar stabtelėjome ties Basanavičiaus-Mindaugo gatvių kampu (kurį dabar puošia paminklas čia, Basanavičiaus g. 18, gimusiam žymiam Prancūzijos rašytojui Romanui Gary), paganėme akis į artimiausius XX a. pradžioje iškilusius pastatus. Mūsų vadovė vertai atkreipė dėmesį į fasadų puošybą, juk dažnai praeidamas nepakeli aukštyn žvilgsnio – o štai kokie šelmiški veidai pakraigėję... Mūsų kelią Basanavičiaus gatve užbaigė cerkvė su savo padūnavusio aukso kupolais (vis dar restauruojama). Vadinamoji Romanovų cerkvė, kaip priminė vadovė, iš tiesų turi Šv. Michailo ir Šv. Konstantino vardą. 1913 m. pastatyta – Romanovų dinastijos 300-mečiui pagerbti skirtos – cerkvės šventinimas tapęs didele rusų (matyt, ir rusiškumo) manifestacija.

Bet mūsų pasivaikščiojimas baigėsi ne čia, ties cerkve; pasukome dar į Valančiaus gatvę, kur vadovė mums pristatė architektūros „saldainiuką“ – 1903 m. statybos techniko A. Filipovičiaus-Dubovniko pasistatytą ankstyvojo modernio namelį, žinoma, puošią lypdiniais.

Šis pasivaikščiojimas, matyt, labiausiai atitiko šiamečių Europos paveldo dienų temą. Manau, ateityje galime laukti ir tarpukario laikotarpiui skirtų *europinių dienų* – bet, žinia, nepakenks, jei *lenkiškojo Vilniaus* kursą pakartosime.

Vokalistė Maika Sitte su „Freedonia” – pagaliau Lietuvoje

Ispanų grupės „Freedonia” koncertas Vilniaus Mokytojų namų kiemelyje.

L. Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotr.

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

Rugsėjo pradžioje Lietuvos melomanus sušildė pasaulinio garso *world music* grupė iš Pietų Ispanijos „Freedonia”, koncertavusi Vilniuje, Mokytojų namų kiemelyje, ir Kaune, Ryšių kiemelyje. Įdomu, jog grupei „Freedonia” išgarsėti padėjo neprastas finansavimas: dėkingi rėmėjai, bendruomenė, parėmusi pirmąjį albumą ir padėjusi suburti dar daugiau gerbėjų. Grupė nesiskundžia dėmesio stoka – jų koncertuose (repertuaras turtingas: nuo bliuzo iki roko) visada pilnos salės, muzikantai ne tik groja, dainuoja, šoka, bet ir nejučia uždega: „priverčia” dainuoti kartu, šokti.

Tą žvorboką vakarą Vilniaus Mokytojų namų kiemelyje tikrai nebuvo šalta. Pagrindinė grupės solistė Maika Sitte ne tik profesionaliai dainavo (bliuzavo ir džiazavo) keliomis oktavomis, bet ir lygiaverčiai profesionaliai šoko, galiausiai išjudino, pakėlė nuo dėžių netgi lietuvius.

Karjeros pradžia ir komanda. „Freedonia” sudaro dešimt lygiaverčių profesionalių muzikantų, pažįstamų nuo muzikos mokyklos laikų. Kažkada jie pradėjo karjerą nuo paplūdimio „scenos”, vėliau rengė turus po Ispaniją, dalyvavo festivaliuose, palengva įžengė į didžiąsias Ispanijos koncertų sales ir pavergė klausytojus. Šiandien jie tartum viena šeima, bendruomenė. Israel Checa muša būgnus, Victor Aceituno groja keliais instrumentais: perkusija, kongu ir bongu, Fran Panadero – elektrine gitara, Angel Pastor – gitara, Roberto Garcia – klavišiniai, David Perez – baritoniniu saksofonu, Alejandro Fernandez – saksofonu ir fleita, Israel Carmona – trombonu, Luis Soler – trimitu ir bliuzo dainininkė Maika Sitte, visų vadinama naująja bliuzo legenda Etta James (jos muzika, kaip ir kitų bliuzo, soulo ir džiaz legendų, tokių kaip Marvin Gaye, Jackie Wilson ir Barbara Acklin) įkvėpė grupę kurti dainas. Dar grupei įtakos turėjo senosios įrašų studijos, tokios kaip „Motown”, „Stax” ir „Atlantic Records”, ir dabartinė – „Daptone”.

Naujas albumas. Naujausiame „Freedonia” (2012 m. sukurtame ir pavadintame grupės pavadinimu) albume (jį galima buvo išgyti, kaip ir pirmąjį grupės albumą bei marškinėlius su jos pavadinimu) – draugauja ir ispaniški, ir *afrobeat* ritmai,

bliuzas ir soulo, klasikinis džiazas, taigi – *world music*, kuri plečia klausytojų akiratį, skatina toleranciją ir rasių vienybę. „Freedonia” įrašus „Pop Eye” (2012 m.) ir „Premio Guille” (2013 m.) kritikai pavadino metų atradimu kaip vienus iš geriausių. Juolab kad naująjį albumą finansavo per 200 gerbėjų pagal *crowdfunding* projektą. Grupė yra sukūrusi savas versijas *The Rolling Stones*, *The Animal*, *Nina Simone* kūriniams. Viena naujausio albumo *Freedonia* daina sukurta kaip „The Rolling Stones” „Under my thumb” versija, beje, patikusi patiems legendiniams rolingstonams.

Ką reiškia neįprastas grupės pavadinimas. Kažkada bevardei muzikantų grupei labai patiko sąmojingas satyrinis filmas „Duck Soup” karo ir korupcijos temomis, ten rodoma „Freedonia” – pramanyta respublika, kuriai vadovauja Groucho Marx. Grupei buvo priimtinas komedijos aktorių, vaidinančių kandžią ir linksmą satyrą, stilius. Ilgainiui pavadinimas jiems „prilipo”: jie tapo lygiaverčių menininkų bendruomene, paremta kolektyvinio projekto savivalda, finansuojama rėmėjų (*angl. crowdfunding*).

„GMGyvai” (Gera Muzika Gyvai), kuriai esame dėkingi už „Freedonios” vizitą, yra ne pelno siekianti organizacija, įkurta 2006 m. Tikslas – kas mėnesį suteikti Lietuvos klausytojams galimybę gyvai išvysti pasaulio muzikos žvaigždes, stiprinti žmonių vienybės idėją, skatinti tautų, rasių tarpusavio toleranciją (supažindinti su skirtingų pasaulio kultūrų ir tradicijų šiuolaikine *world* muzika, atliekamą profesionalų) ir gydančiais muzikos garsais džiuginti visuomenę. „GMGyvai” pastangomis Lietuvoje yra koncertavę atlikėjai iš Kolumbijos, Malio, Komorų salos, Senegalo, Brazilijos, Tuvos, Zimbabvės, JAV, kitų pasaulio šalių.

Kaip ir „Freedonia”, „GMGyvai” save irgi ima vadinti bendruomene: bendradarbiauja su įvairiomis įmonėmis, kultūros institutais ir centrais, ambasadomis. „Mūsų publika be galo įvairi: čia galima sutikti ir studentus, ir didžiulių įmonių vadovus – visus, kurie nori muzikoje atrasti kažką nauja. Nepamirštame ir pačių jauniausių: gyvai išvysti pasaulio muzikos žvaigždes kviečiame mažuosius vaikų namų gyventojus, į savo veiklą įtraukiame Lietuvos moksleivius”, – taip apie save kalba „GMGyvai”. Geros emocijos, naujos pažintys ir atradimai yra „GMGyvai” vizitinė kortelė.

Grupė „Freedonia” Lietuvoje (ir Baltijos šalyse) lankėsi pirmą kartą.

Bernardinų gatvė naktį

Lietuvos dailės muziejaus nuotr.

JUDITA VAIČIŪNAITĖ

Gatvės šviesa

Naktį šviesa iš bulvaro,
mėnulio šviesa
į sutemusį kambarį,
degančių lempų, reklamų šviesa
net bežvaigždį
žiauriausių vidurnaktį,
gatvės šviesa su riksmu
užvaikyto žvėries,
įvartyto į kampą,
su vakariniais varpais,
su tarpuvarčių smarve,
su dūmais į burną,
naktį šviesa iš tamsos gilumų,
iš jos dugno,
iš sostinės džiuglių,
gatvės šviesa
pro naktinį gyvenimą,
žudantį gniuždantį džiugų.

Granito laiptai

O pasibaigus operai
mažieji elgetos
tamsoj aptūpia
apledėjusias pakopas
granito laiptų,
vedančių žemyn nuo teatro
į gūdžią naktį
pro užšalusį fontaną,
pro jo kaskadų tylą,
tarsi lizdas ložė
užgesusiam teatre,
tamsa, nežinomybė
ir graudūs Vilniaus elgetos
ant ledo laiptų,
Karmen, jos juodas balsas
tarsi peilio dūris
į pačią širdį.

Prano Domšaičio galerija – meno židinytis Klaipėdoje

Algis Vaškevičius

Šiomet sukanka dešimt metų, kai buvusi Klaipėdos paveikslų galerija, įkurta dar 1973 metais, buvo pavadinta Prano Domšaičio galerija. Ši galerija – Lietuvos dailės muziejaus padalinys, įsikūręs istorinėje Klaipėdos miesto dalyje, keturiuose XIX amžiaus pabaigos–XX amžiaus pradžios pastatuose, sujungtuose į vieną kompleksą. Tai ištis erdvios, šviesios ir jaukios patalpos, kuriose nuolat rengiamos parodos, vyksta susitikimai, įvairūs kiti renginiai, kurių metu nuolat prisimenamas dailininkas Pranas Domšaitis (1880–1965) – talentingas, produktyvus ir neeilinės biografijos kūrėjas.

Karaliaučiaus srityje, buvusiam Kropynų (dabar – Gajevo) kaime gimęs, daug metų Berlyne, vėliau – Austrijoje gyvenęs, o paskutiniuosius šešiolika gyvenimo metų Pietų Afrikos Respublikoje praleidęs menininkas iš pirmo žvilgsnio su Lietuva mažai ką turėjo bendro – čia negyveno, tik apsilankė dar prieš Antrąjį pasaulinį karą ir bendravo su lietuvių dailininkais 1938–1939 metais, tačiau dar 1920-aisiais jis buvo gavęs Kaune Lietuvos Respublikos vidaus pasą. Nuo 1938 metų savo darbus jis pradėjo pasirašyti Prano Domšaičio vardu, o iki tol naudojo Franzo Domscheito vardą. Pasak menotyrininką, daug jo darbų tiesiog alsuoja lietuviškumo dvasia.

Klaipėdai ištis pasisekė, kad būtent čia sugrįžo šio iškilaus menininko darbai. O sugrįžo jie Lietuvos Fondo Čikagoje dėka – būtent šis fondas 1989–2001 metais Lietuvos dailės muziejui perdavė 528 dailininko darbus, o 2006-aisiais – dar 135 kūrinius. Nuolat veikianti P. Domšaičio tapybos ekspozicija tuometėje Klaipėdos paveikslų galerijoje pradėjo veikti 2001 metų liepą, o dar po trejų metų jai suteiktas P. Domšaičio vardas.

Šiuo metu dešimtyje muziejaus salių galima pamatyti 285 dailininko darbus – aliejinis paveikslus, pasteles, akvareles, ofortus ir piešinius. Kiti darbai saugomi archyvuose ir yra keičiami. Vienoje iš salių garbingoje vietoje pritvirtinta lentelė – liudijimo aktas, liudijantis, kad 528 P. Domšaičio darbai Lietuvai dovanojami būtent Lietuvos Fondo dėka.

Garsaus tapytojo ekspresionisto darbų taip pat esama Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje Kaune, Vokietijos ir Pietų Afrikos Respublikos muziejuose bei galerijose,

Prano Domšaičio tapyba

P. Domšaičio galerija užima kelis pastatus Klaipėdos centre

gausu jų ir privačiose kolekcijose Europoje, Afrikoje bei Šiaurės Amerikoje.

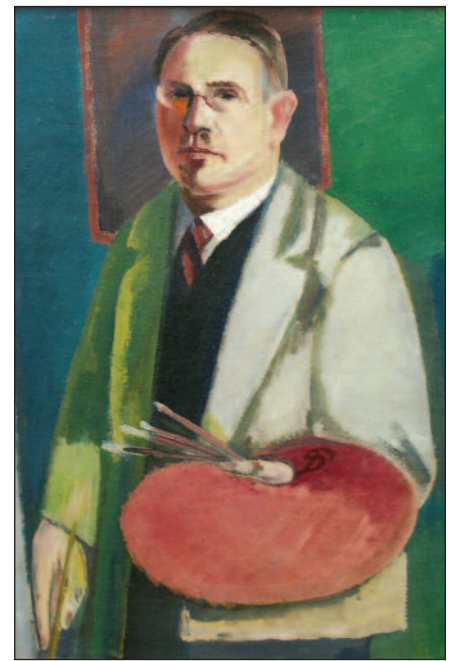
„Aš visada kelyje“, – tokia buvo mėgstama P. Domšaičio frazė, kuria jis apibūdindavo savo neramų gyvenimą ir kurią dar kartą ištare prieš mirtį. Būtent tokiu pavadinimu jo darbų paroda lygiai prieš dvidešimt metų – 1994-ųjų spalį ir lapkritį – buvo surengta Lietuvos dailės muziejuje Le Monte. Klaipėdoje galima pamatyti ir šios parodos plakata.

1910-aisiais baigęs Karaliaučiaus meno akademiją, P. Domšaitis tobulinosi Berlyne, bendravo su garsiu norvegų dailininku Edvardu Munchu Osle, lankėsi Nidos dailininkų kolonijoje. Šiomet pavasarį P. Domšaičio galerijoje buvo atidaryta ir iki 2016-ųjų gegužės veiks paroda „Nuostabi žemė“, kurioje pristatomi Rytų Prūsi-

jos dailininkai, Nidos dailininkų kolonijos nariai, kūrę tuo pačiu laikotarpiu kaip ir P. Domšaitis, kai Rytų Prūsijos dailė išgyveno pakilimą, o kraštas buvo tapęs traukos centru daugeliui menininkų. Čia galima pamatyti per du šimtus tapybos ir grafikos darbų, sukurtų daugiau kaip šimto dailininkų.

Po Pirmojo pasaulinio karo P. Domšaitis apsigyveno Berlyne, daug keliavo, lankė įvairių šalių muziejus, dalyvavo parodose Vokietijoje ir kitose Vakarų Europos šalyse, jo kūrinių išgijo Karaliaučiaus, Berlyno, Hamburgo ir kitų miestų muziejai. Kai 1933 metais Vokietijoje prasidėjo kompanija prieš modernųjį meną, jo darbai kartu su kitų ekspresionistų kūrinių buvo išimti iš muziejų, naikinami, draudžiamos jų parodos ir jie rodyti tik kilnojamoje parodoje „Išsigimęs menas“. Antrojo pasaulinio karo metais P. Domšaitis išvyko į Austriją, kur gyveno iki 1949-ųjų. Čia jis dalyvavo dailininkų emigrantų parodose kaip lietuvių menininkas.

P. Domšaičio žmona, žinoma dailininkė Adelheide Armhold gavo darbo pasiūlymą Pietų Afrikos Respublikos sostinėje Keiptaune (Capetawn), ir tokiu būdu dailininkas atsидūrė šioje šalyje, kur gyveno iki mirties. Tai buvo labai produktyvus metas – P. Domšaitis sukūrė daug išimintinių darbų, sėkmingai dalyvavo įvairiose parodose, konkursuose Jungtinėse Amerikos Valstijose, Kanadoje, Brazilijoje, kitose šalyse. Būtent tada jis sulaukė visuotinio pripažinimo. Nemažai šio laikotarpio P. Domšaičio darbų taip pat

Pranas Domšaitis. Autoportretas

yra eksponuojama jo vardo galerijoje Klaipėdoje.

Menotyrininkai teigia, kad bene svarbiausi dailininko kūryboje buvo religiniai, bibliniai motyvai, jam, didžiąją gyvenimo dalį praleidusiam labai toli nuo gimtinės, buvo labai artima „Bėgimo į Egiptą“ tema. Menininko kūryboje persipynė ir lietuviški religiniai motyvai, Rūpintojėlio tema, ir Europos modernioji dailė, ir Afrikos tradicinio meno formos.

Dailininką pažinojęs grafikas Telesforas Valius rašė, kad P. Domšaitis „yra palikęs mums mitą, neįprastą, bet kartu stebuklingą sapnų pasaulį“. Kitas garsus tapytojas Viktoras Vizgirda teigė: „Pranas Domšaitis yra ekspresionistas, gal ryškiausias ir vienintelis lietuvių dailėje, šios srovės aplinkoje subrandinęs savo kūrybą Vokietijoje“.

P. Domšaičio galerijoje galima išvysti ir keletą dailininko asmeninių daiktų, jo rašytų laiškų, jo autoportretą. Čia yra ir nuotrauka, kurioje įamžintas jo gimtasis namas Kaliningrado (Karaliaučiaus) srityje 2006 metais, kai ant jo buvo atidengta paminklinė lenta, liudijanti, kad čia gimė garsusis dailininkas. Lentą atidengė tuometis Lietuvos kultūros atašė Karaliaučiuje, filosofas ir rašytojas Arvydas Juozaitis. Tiesa, kokia yra šio namo būklė dabar, neaišku, nes neseniai jame buvo kilęs gaisras.

Muziejus yra gausiai lankomas, ypač dažnai čia užsuka svečiai iš Vokietijos, buvusios Prūsijos žemių, taip pat kitų užsienio šalių, lankosi moksleivių grupės, dailės studentai. Čia vyksta edukaciniai užsiėmimai moksleiviams ir suaugusiems, veikia suaugusiųjų dailės studija.

Erdvioje galerijos patalpose pakanka vietos ir ilgalaimėms parodoms, ir keičiamoms ekspozicijoms. Be jau minėtos „Nuostabiosios žemės“, lankytojai gali pamatyti daug metų Amerikoje, New Yorke gyvenusio ir kūręsio skulptoriaus Vytauto Kašubos (1915–1997) darbus, kurių čia ištis daug.

Kitose salėse – dailininko marinisto Česlovo Janušo (1907–1993) dailės kolekcija „Prie Baltijos jūros ir prie Atlanto“. Kryme gimęs ir nuo 1949-ųjų metų New Yorke gyvenęs tapytojas yra palikęs daug akvarelių, peizažų, portretų. Jis kūrė ir scenografiją. Dailininko sūnus ir kolekcijos savininkas Saulius Janušas iš New Yorko net 88 savo tėvo darbus dviems dešimtmečiams saugoti perdavė Lietuvos dailės muziejui.

V. Kašubos skulptūros

Algio Vaškevičiaus nuotraukos

Kauleliai, peilis, susmulkėjimai...

Esė

Danutė Kalinauskaitė

Dar vis labai dažnai prisimenu vieną po kito išmirusius savo tėvus ir namus, kurių nebėra. Jų materialiuosius pavidalus ir efemeriškasias substancijas – daiktus, poterių, kandančios vilnos ir šaltmečių kvapus, šviesos tunelius sodo tankmėje ir vyšninę kambarių prieblandą. Substancijas tėvai išsinešė su saviimi, materialiuosius pavidalus paliko man – dėk kur nori: išdalyk, parduok, išgabenk į šiukšlyną. Namų kosmoso vietoj dabar stovi kotedžas su daug stiklo, jauni žmonės ten, keisdami viską iš pagrindų, sukeitę vietomis dangų su žeme – nukasę kalną, supylė kitur, išrovė medžius, su tuo jau neblogo susitaike Pajiesio peizažas, bet kol kas labai prastai tvarkosi mano sąmonė. Nieko nėra blogiau, kai tavęs laikosi išikirtę tai, ko jau nebėra. Tokia pasaulėjauta – nuolatos gręžtis atgal ir kuistis „prarastame laike“. Šio „sukirpimo“ pasaulėjautos paprastai sunkiai pakelia pokyčius, laiko dinamiką, stingdo tave laike – lyg sakų laše. Deja, tokią konservaciją dažniausiai lydi pyktis ant pasaulio, kad jis keičiasi taip greitai, o tu nespėji kartu su juo, ar liūdesys, kad – viskas tik prarandama, nyksta arba išsineša. Mano aštuoniolimetė dukra sako: niekas nedingsta, nenyksta ir neišsineša, o tiesiog – vieni dalykai keičia kitus. Ir iš to jokio liūdesio, net egzistencinio, kuris, aišku, labai praverčia kūrybai.

Galvoju, kas tai – likti aname laike?.. Prisimenu, kaip kitados, rašydama novelę, nepanaudojau vieno epizodo, kuris struktūriškai vis iškrisdavo iš pasakojimo. Ten rašiau, kaip aš (t. y. pasakotoja), bastydamasi po laukus, užėinu į atkampią, apleistą sodybą – jau niekieno namus. Baisios tokios vietos. Vietoj langų ir durų – kiaurymės. Ant sienos viduje – nuo drėgmės susiraičiusi „Paskutinė vakarienė“. Skersvėjai, lietūs ir irimo dvasia trupina tinką ir pūdo senus patalus. Tuose pataluose – pelių vestuvinių puotų pėdsakai. Ir žmogaus kampe šis tas palikta – sukrauta krūva, reiškianti tą patį, ką ir irėžos suolelyje ar medžio žievėje: „Aš čia buvau“. Iš skarmalų krūvos išsitraukiau senovinį rankinuką. Jame – smalsavau – dar turėtų būti kokių nors šio išnykusio pasaulio ženklų: maldaknygės kvapas, aptrupėjusi validolio tabletė, rublis ar vagnorka. Bet atidarant kažkas (kas?) tada sukirto man per nagus. Tas pats ir staktą išeinant nuleido per žemai, kad susitrenkčiau momenį. O kai brida per tamsaus, sulaukėjusio sodo žolę, aukštą, iki šakumo, girdėjau lūžinėjant ne peržydėjusių pienučių kotus, o baltus plonyčius kaulus. Nes tas epizodas buvo apie namų sakralumą... Tada jis iš novelės iškrito struktūriškai, dabar, vėluodamas nežinia kiek, – iškrenta iš laiko. Potekste. Nes pasaulis – kitoks nei prieš dvidešimt ar trisdešimt metų. Ne pasakysiu jokios naujienos – be vertikalų, centrų, autoritetų. Su Dievu, susitraukusiu iki kišeninio (žinau, kad jis gyvena visur – ir kiauroje kišenėje, ir neplautose tėvo kojose, ir šimtą kartų per dieną mazgojamose musės kojose...). Susifragmentavęs ir be jokių

skrupulų smulkinantis bet ką, kas kitados buvo vientisas ir didelis – meilė, auka, kančia, mirtis. Meilė tapo pragmatiškesnė, auka – apskaičiuojanti ir pamėgusi viešumą. Nerimas (viena tikros literatūros atsiradimo sąlygų) ir kančia, net kai ji – moralinis kazusas, – optimistinės pasaulėjautos priešai. Ir mirtis – vienas fundamentaliausių išgyvenimų – susiskaidė į smulkius etapus. Jau nebeaišku, anot P. Arie so, kuris iš jų yra tikroji mirtis: kai prarandama sąmonė ar kai nutrūksta kvėpavimas, nes kasdienybė pakeitė ir sunaikino didįjį dramatišką jos veiksmą, ir ji tapo lankstesnė, mobilesne. Ir namai susmulkėjo... Mums tik atrodo, kad panorėję juos paliekame, vienus nesunkiai iškeisdami į kitus, emigruodami, laisvai rinkdamiesi – grįžti

ar negrįžti. Iš tikrųjų namai mus palieka. Anot J. Lavrinec, sparčiai formuojasi ir auga transkontinentinių bastūnų gentis, kurios atstovai nebeikia reikšmės geografiniam atstumui: mylimoji gali gyventi kitoje šalyje, draugai – kitame kontinente, tarp namų ir darbo vietos gali būti didžiulis atstumas. Rašytojas P. Yeras, pasivadinęs „polietnišku kosmopolitu politikūriniame pasaulyje, kuris darosi vis labiau kompaktiškas“, skelbia štai tokį transkontinentinių bastūnų manifestą: „Mes – oro uosto laukimo salių gyventojai, nuolatos atsigręžę į švieslentę „Išvykimas“, amžinai skriejantys Žemės ratu. Mes perkam neapmokestintose oro uostų krautuvėse, valgome iš plastikinių lėkščių, išsnuomotomis ausinėmis klausomės pasaulio balsų. Mes einame per šalis kaip per turniketą, šiame pasaulyje esame atvykėliai su leidimu gyventi. Nuolatinės gyvenamosios vietos neturime niekur. Mums nėra jokių sienų ar svečios šalies, tačiau ir gimtinėje mes – viso labo svečiai“. Štai taip globaliai kintančiame pasaulyje ir suvoki, kad tavo baltųjų kaulelių metafizika yra labai silpna ir atgyvenusi strategija. Nes apie daug ką reikia kalbėti visiškai kitaip.

Prisipažinsiu, ir aš nesidžiaugiu, kad viskas taip „komfortabiliai“ atsipalaidavo ir neliko jokių varžtų, kad išsiplovė vertybės ir sukišenėjo Dievas, būna akimirku, kai atrodo, kad kažkas okupavo tavo namus (sakralią erdvę) – įlervėjo su kerziniiais batais ir sukrovė kampe krūvą. Kas? Daiktų ir reiškinų chaosas? Postmodernizmo spin-

desys ir skurdas? Ir kaip tokiais atvejais su išibrovėliu elgiasi normalūs žmonės? Spontaniškai – ima peilį. Kaip jį teko paimti, nors ir ne spontaniškai, berniukui iš Petro Repšio kūrinėlio „Be pavadinimo“ – tą kūrinėlį pagal visus kriterijus įrašyčiau į lietuvių novelistikos aukso fondą. Jame pasakojama, kaip pokary, Šiauliuose tvarką įvedinėjant NKVD P. Vetrovo divizijai, vienas jos kareivis, vadinamas tiesiog Ruskiu, buvo apgyvendintas pas tokią Katunskienę. Niekas tais laikais neklausė – nori tokio įnamio ar nenori, priimk, ir viskas. Kartą tas Ruskis, kieme žaidusius vaikus pakvietęs vidun, davęs peilį ir liepęs kiekvienam iš eilės jam durti. Tai turėjęs būti „tikras dūris“. Vaikai sutrikę vykdė įsakymą ir badė, o Ruskis,

galiau kad įveiktum sentimentą ir ašaras. Niekada nemaniau, kad „palausti“ šitos „medžiagos“ pasipriešinimą gali būti toks pats atradimų džiaugsmas ir malonumas, kaip ir surasti tikslią detalę, sukurti vykusių metaforą ar suformuluoti kokią nors mintį. Gyvenime gali būti sentimentalus kiek nori, tekstuose – jokių būdu.

Jei kalbam apie susmulkėjimus... Šiandien nuo lūpų nenuėina šnekos apie visokias tapatybes – savo kaip asmens, tautinę, europinę lietuvių tapatybę (kuria, vienu nuomone, reikia saugoti, kitą – sukurti iš naujo, nes senoji jau atgyveno). Kintančiame pasaulyje turbūt kalbėtina ir apie sunykusią rašytoją, kaip kūrėjo, tapatybę. Nes susmulkėjo ir drauge su įkvėpimu prarado aurą ir pati kūryba kaip šventas aktas. O kūrėjas yra kiekvienas, kas tik nori ir kas tik „valdo plunksną“ ar pele, nes nei talentas, nei meistriškumas jau nebėra „pirmojo būtinumo“ dalykai. Vienas rašytojas kartą retoriškai paklausė: jeigu Bronius Radzevičius būtų sulaukęs šios dienos, ar nebūtų nusizudęs antrą kartą? Iš tiesų, pagalvoji, kaip gyventų kūrėjas, savo egzistencinius išgyvenimus įtempęs iki kraštutinės ribos, plačiai, pasak Juozo Apučio, atvėręs „duris visiems būties vėjams“ ir šitaip susideginęs, žmogus, kurio likimas anuomet laikytas pasmerktumo kūrybai išraiška – dabar, kai tą kūrybą yra puikiai pakeitusi simuliacijų gamyba, o kūrėjas, anot kultūrologų, turi mažai ką bendra su kūryba, net savo paties, nes jam nebereikia nieko kurti, o tik – varijuoti ir kartoti. Kai juolab jis mažai ką bendra turi su kokia nors egzistencija ar autentika. Pagaliau ir autentika, unikali vidinė savastis, yra gera nebent ta, kurią galima parduoti kaip sveiką, neįgedusį, nesukirmijusį raudonošonį obuolį – t. y. su prekiniu ženklu.

Prieš pusantro šimto metų A. Tocqueville'is, lygindamas aristokratinę ir demokratinę šalių literatūras, pasakė svarbiausią dalyką, esą „demokratija ne tik diegia literatūros pomėgį verslininkų sluoksniams, bet ir skiepija verslo dvasią literatūrai“. Verslo dvasia gerai prigijo ir mūsų literatūroje, ir daug ko ją išmokė. Rašytojai jau prisipažįsta, kad masių skonį atitinkanti popkultūra, – tai vėjas, prieš kurį „šlapintis neapsitaškius neįmanoma“ ir kad „rimtoji kultūra jau nebeopnuoja popkultūrai, tik stengiasi rasti formas, kaip koegzistuoti su ja, kaip prisitaikyti ir gauti sau kokios nors naudos“ (S. Parulskis). Kiekvienam aišku, kad, hermetizuodamasis elito estetikoje, paprasčiausiai liksi už borto, t. y. laisvas nuo rinkos žabangų, bet ir be populiarumo. Vadinasi, – ir be pinigų. Išmokyti koegzistuoti savaime turbūt nėra blogai. Tai kitą kartą gali reikšti ne tik pataikavimą skaitytojui, bet ir galvojimą, kad rašyti reikia ne vien knygų lentynai ir istorijai, bet ir žmogui. Blogai, kad, prasidėjus tai koegzistencijai, kartelė nusileido labai žemai ir išnyko reiklumo kriterijai, o literatūra pavadinama viskas, kas tik parašoma iš kairės į dešinę ir išleidžiama, nes ir suvartojama absoliučiai viskas, kas tik pagaminama (knygyne – fizinis buvimas Hipermaximioj pojūtis).

Nukelta į 8 psl.

APIE JUSTINĄ MARCINKEVIČIŲ

Aldona Ruseckaitė

2014 metais paskelbta, jog renkami prisiminti apie poetą Justiną Marcinkevičių, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla ketina išleisti knygą. Su šiuo poetu teko ir man susitikti, bendrauti, šiek tiek jį pažinti.

Su Just. Marcinkevičiaus kūryba susipažinau daug anksčiau nei su pačiu poetu. Baigdama Vilniaus universitetą, rašiau diplominį darbą iš jo dramų „Tautos istorinio kelio įprasminimas Just. Marcinkevičiaus dramatinėje trilogijoje.“ Kai vėliau Poetui „pasigyriau“, koks buvo mano diplominis, jis tik šyptelėjo, nieko nesakė, jo kūrybą studentai narstė po sakinį, po žodį, rašė daugybę darbų, negi su kiekvienu jis galėjo leisti į kalbas...

Jeigu su Just. Marcinkevičiumi nebūtume buvę abu iš Prienų žemės, abu suvalkiečiai, tai, žinoma, nebūtų pavykę su juo bendrauti artimiau ir dažniau. Bet kadangi Prienų krašto muziejus, tuomet vadovaujamas labai aktyvios ir šaunios direktorės Antaninos Aleknavičienės, kviesdavo mus, prieniškius, į kraštiečių susitikimus, tad taip ir pavykdavo susitikti su poetu, jo žmona Genovaite. Buvo įvairiausių literatūrinių popiečių, knygų pristatymų, laisvų pokalbių prie arbatos puodelio. Justinas nebuvo iš šnekėjusių ir tikrai nesistengdavo mūsų, triukšmadarių, nuraminti. Nors iš kitos pusės – prie Justino jausdavomės labiau disciplinuoti, būnant šalia jo, netiko banalios kalbos, anekdotai ar dar kokie čiauškalai. Jo buvimas tarsi visus pakylėdavo nuo kasdienybės, nors poetas nei ką sakė, nei darė. Jis tiesiog kartu BUVO ir santūriai šypsojosi. Tačiau aš, būdama „tikresnė“ suvalkietė, vis tiek išgudrindavau pajuokauti, „pašposauti“ ir tuomet supratau, kad Marcinkevičius turėjo puikų humoro jausmą, tik per daug jo nedemonstravo. Būdamas draugijoje, visi nereikalavo sau dėmesio – kalbėti, pasisakyti, pasireikšti. Žinoma, jis jautė, kad visi jam to dėmesio daug skiria.

Daugiausia bendravimo su Justinu Marcinkevičiumi buvo per mano muziejinį darbą. Poetas į Maironio lietuvių literatūros muziejų atvažiuodavo noriai, gerbė šį vardą ir instituciją, yra į Svečių knygą įrašęs gražių įvertinimų, kuriuos čia ir norėčiau pacituoti. „Gera gyventi, kai žinai, kad yra tokie Namai Kaune, kad jie pilni žmonių, knygų, žodžių, muzikos... Lenkiuosi šių Namų darbuotojams, dėkoju už šventę, kurią patyriau. Klestėkite! 1997.07.15“. Pameni šį susitikimą. Buvo pats viduvasaris, Žalgirio mūšio diena. Renginys vyko Maironio sodelyje, susirinko daug žmonių. Just. Marcinkevičius pristatė savo dramatinę apysaką „Daukantas“, kuri buvo tais metais pirmą kartą išleista atskira knyga. Apie knygą ir patį S. Daukantą kaip asmenybę kalbėjo poetas kunigas Ričardas Mikutavičius, kalbėjo, kaip visada, labai įtaigiai, įdomiai, pakylėtai. O 1998 m. pradžioje išėjo R. Mikutavičiaus eilėraščių knyga „Spindintis virš mūsų“. Kunigas Ričardas manęs paprašė į šios knygos sutiktuves pakviesti Marcinkevičių, kad jis apie eilėraščius pakalbėtų. Aš Justinui skambinau keletą kartų, vieną kartą jis sakėsi išvažiuojąs į Druskininkus gydytis ir nieko negalįs pažadėti, kitą kartą prisipažino jau tiksliau – jam sunku būtų kalbėti, nes Mikutavičiaus esanti religinė poezija, ar sugebėtų ją komentuoti, gal jis nelabai tokią lyriką suprantąs, atsakomybė... Suvokiau, kad Justinas tikrai nevažiuos, o Mikutavičius nieko taip netroško pamatyti ir išgirsti savo vakare kaip Marcinkevičių. Aš tą situaciją tarp dviejų didelių vyrų supratau – jie kaip kūrėjai abu buvo ambicingi. Nuliūdinti kunigo Ričardo nenorėjau, tad tempiau laiką, vis atsakydama, kad Justinas užsiėmęs arba prastai besijaučiąs. Taip šios knygos sutiktuves neįvyko – 1998 m. liepos 1 d. žiauri mirtis išsivedė R. Mikutavičių. Justinas dėl šios mirties labai apgailėstavo.

„Šviesa, kurią skleidžia Jūsų Namai, didelė, aukšta – visos Lietuvos šviesa. Ačiū, kad Jūsų širdys plaka vienu ritmu su lietuvišku žodžiu, kad iškėlėte jį – kaip mūsų buvimo, kaip mūsų ateities viltis ir garantą. Ačiū už Jūsų kasdienę tarnystę. Gy-

Iš k.: Aldona Ruseckaitė, Justinas Marcinkevičius, 2005

vuokite! Just. Marcinkevičius. 2000.04.14.” Šitą įrašą muziejaus Svečių knygoje poetas įrašė po savo 70-čio šventės, kai viešėjo kartu su bendramokslui ir bendraamžiu Algimantu Baltakiu. Pamenu, jog kalbinau ir trečiąjį jų artimą bičiulį Alfonsą Maldonį, norėjau, kad atvažiuotų ir pasirodytų skaitytojams visi trys, tačiau Maldonis niekaip nesutiko. Galbūt šis mano noras buvo ir kiek įžūlus – juk jie po vieną jau tokie dideli, kad būti kartu visiems nelabai gal ir patiko. Tačiau tada vakaras buvo puikus, nors Justinas atvažiuavo jau kiek pavargęs, paniuręs, mestelėjo frazę – „ar man čia reikėjo“, supratau, kad prasta sveikata, tačiau vėliau viskas „išsivažiavo“, praėjo pakiliai, šviesiai ir gražiai.

Justinas Marcinkevičius gerbė ir labai vertino Maironį, laikė jį poezijos mokyklos tėvu, mokyklos, kurioje jis, kaip geras sūnus, buvo pavyzdingas mokinys. Visa, kas susiję su Maironiu, jam buvo svarbu, kilnu, didu. Todėl kitas poeto autografas Svečių knygoje taip pat yra labai jaudinantis. „Ačiū už darbą, už įkvėpimą, su kuriuo globojate mūsų poezijos Tėvo – Maironio namus! 1997.07.15“.

2002 m. vasario 26 dieną Marcinkevičius gražiai atliko vieną svarbų ir įdomų pavedimą. Tremtinė ir rašytoja Dalia Grinkevičiūtė bendravo su poetu ir jam padovanojo vyskupo Motiejaus Valančiaus daiktų, kuriuos buvo gavusi iš vyskupo sesers anūkės. Tai buvo relikviniai daikteliai: klasiko stalo serviravimo reikmenys – šotėlis grietinėlei ir atramėlės šaukštams. Justinas tuos daiktelius laikė penkiolika metų, vis laukė, gal bus įsteigtas M. Valančiaus muziejus, tačiau supratęs, kad vargu ar tokio įvykio bus sulauks ir suvokdamas, jog eksponatai priklauso visai Lietuvai, per vieną renginį Kauno kolegijoje Maironio lietuvių literatūros muziejui per mane ir perdavė šiuos daiktus. Buvo tikrai labai jaudinanti, įsimintina scena. Tačiau prašomas papildyti eksponatais savo rinkinį, poetas ilgokai atsisakė, sakė, ar gražu į muziejų lišti gyvam, ar esąs vertas, bet galop apsisprendė – atrinko, dovanavo nemažai savo kūrybinio archyvo, lankiausi jo namuose, bendravome, tvarkėme perdavimo dokumentus.

Buvo dar ir toks įvykis. Kauno menininkų namai rengė Just. Marcinkevičiaus kūrybos vakarą. Svarstė, kas tą vakarą galėtų vesti, poetas jokių reikalavimų neturėjo. Niekada nekėlė reikalavimų jo susitikimų rengėjams. Buvo šiuo klausimu kuklus ir tolerantiškas. To vakaro sumanytojai pakvietė mane bendrauti su Justinu, jį kalbinti. Aš ruošiausi, vėlgi perverčiau, peržvelgiau kūrybą, pradėjau nuo pirmojo poeto kūdikio „Prašau žodžio“ (1955). Justinas į klausimus atsakinėjo nuoširdžiai, per daug neišsiplėsdamas. Su juo bendrauti nebuvo sunku, tik gal kiek nedrąsu. Vėl negalėčiau atsakyti – kodėl nedrąsu? Kad jis išmintingas, kad įvardijamas kaip tautos balsas, sąžinė? Kad didis Poetas? Viskas kartu...

Labai man įkrito į širdį ir atmintį paskutinis susitikimas su Justinu ir Genovaite Marcinkevičiais 2010 metų birželio 23 dieną. Kai buvo siūlomos kandidatūros Jono Aisčio literatūros premijai gauti, mes, tos premijos laureatai, iškėlėme Justiną Marcinkevičių. Tačiau atsirado abejonių, ką poetas galvoja apie premiją, ar atvažiuos, juk sirguliavo, jau buvo pervargęs nuo 80-čio jubiliejaus šventimo. Tada man buvo pavesta paskambinti Justinui ir pa-

klausti, kaip jis į šį įvykį reaguotų. Atsakė, kad visas premijas malonu gauti, kad džiaugtųsi, nes Jonas Aistis didis poetas...

Just. Marcinkevičius su žmona atvažiuojo į iškilmingą premijos įteikimo popietę, kuri vyko Rumšiškių kultūros namuose. Tą dieną lijo kaip iš kibiro, poetas atvažiuojo anksčiau, kad aplankytų Aisčio gimtinę ir kapa, lietsargi buvo palikęs automobilyje – jį sulijo ir, kai atėjo į salę, buvo visas permirkęs. Tačiau Justinas ant lietaus nepyko, tik visą vakarą buvo labai jautrus, susigraudinęs. Išpūdingai atrodė apgobtas ažuolo lapų vainiku, kalbėjo apie atmintį – kaip vokiečių okupacijos metais gimnazistai iš Prienų plaukė į Kauną garlaiviu, kaip kažkas parodė J. Aisčio (tuomet J. Kossu-Aleksandravičiaus) gimtinę, kaip vėliau per pamokas skaitė šio poeto eiles, kurios jam paliko neužmirštamą įspūdį. Ir čia pat prisipažino, kad „Aistis buvo Dievo siūstas žmogus apdainuoti Lietuvos likimą... Lenkiuosi jam. Aisčio kūryba padeda „kalbėti dabartinį Lietuvos jausmą, kalbėti jaunimui.“ Vėliau savo kalboje perėjo į šiandieną, sakė, kad toji eilutė „Vienas kraujo lašas būt tave nuplovęs“ jau galbūt yra nutolusi, dabar gal reiktų sakyti „Laukas, kelias, pieva, kryžius (...), Gera vargti čia, Lietuvoj!“ Stabtelėjęs ties pastarąja eilute, Marcinkevičius tarsi nudžiugo – „gal šie žodžiai su laikytų emigraciją?“ Tačiau pats ir atsakė: „vargti niekur nėra gerai, nei Anglijoje, nei Rusijoje, nei Lietuvoje. Niekur. Bet tikėkime ateitimi, saviškių sugrįžimu iš visų užsienių, tikėkime, kad žmonės dar patirs Tėvynėje darbo ir gyvenimo džiaugsmą.“

Poetas kalbėjo apie Aistį, gretindamas netolimas jų abiejų tėviškių erdves, kaimo aplinkos ir darbų bendrystę, dainas, tekstilę, keramiką – visa formavo jų poetinę pasaulėjautą ir jauseną. Tačiau Just. Marcinkevičius pripažino, jog „neįmanoma pakartoti aistiškos dvasios, jis buvo Dievo siūstas žmogus apdainuoti Lietuvos likimą, liudyti atėjūnų okupantų plitimą. Lenkiuosi jam, myliu Aistį – tikrą, gilų, nedeklaratyvų, jis vienas reikšmingiausių poetų lietuvių poezijos istorijoje. Be Aisčio gal ir aš nebūčiau nei pajėgęs, nei sugebėjęs kurti.“

Kai tą vakarą aktorė Inesa Paliulytė skaitė Just. Marcinkevičiaus eilėraščių ciklą, parašytą 1987 m. „Pavasario balsai Pasandravy“, skirtą Maironiui, ir pats autorius šluostėsi ašaras, ir klausytojai pravirko... Po oficialiosios dalies Marcinkevičiai dar neskubėjo. Nedidelis būrelis susėdome prie apvalaus stalo, gėrėme arbatą, šnekučiavomės. Tąsyk nemažai kalbėjo ponia Genovaitė. Ji palygino savo ir Justino gimines, pajuokavo, jog, kai nuvažiuodavo pas jos artimuosius, visi šurmuliavo, garsiai kalbėdavo, Justinui nebūdavo net kur įsiterpti. O kai viešėdavo Justino gimtinėje, ten viskas santūru, ramu, vienas kito klausio ir girdi...

Dar noriu prisiminti vieną detalę, jau kitokio pobūdžio. 2003 m. su kolege vyriausiąja fondų saugotoja Jūrate Zalubaitė penkias savaites dirbome Bernardo Brazdžionio archyve jo namuose Los Andžele, viską tvarkėme pervežimui į Lietuvą, į Maironio namus. Ir štai vieną dieną nusileidome į namų rūšį, jame poetas Bernardas buvo sukrovęs didžiąją dalį savo gausios bibliotekos. Mes peržiūrėjomės knygas ir radome įvairių keistenybių. Viena iš jų buvo Just. Marcinkevičiaus paketėlis – nepraplėštas, knyga neskaityta, kaip paštu gauta, taip ir padėta. Kas tai? Užsimiršo, užsigrūdo su kitomis knygomis, nusimetė? Galbūt. Išpakavę radome Just. Marcinkevičiaus knygą „Lopšinė gimtinė ir motinai“, 1992. O joje Justino autografas: „Didžiajam lietuvių poezijos Meistriui, tautos meilės ir jos kančių Dainiui p. Bernardui Brazdžioniui – su meile ir gilia pagarba Just. Marcinkevičius, 1992.XII.9“. Bet šio pakilau ir tikriausiai nuoširdaus autografo Brazdžionis neperskaitė. Jo memorialinėje bibliotekoje yra ir dar pora knygų su Marcinkevičiaus autografais. Šioje dviejų klasikų sandūroje aiškėtų lyg toks dalykas, jog Marcinkevičius labiau tiesė ranką Brazdžioniui, bet šis jos kaip ir nepaspaudė...

Tikėkimės, jog prisiminimų apie Justiną Marcinkevičių knyga bus įdomi, atvira, šviesi. Nors kai kuriuos dalykus sunku įvardinti žodžiais, jie lieka giliai pašamonės kloduose.

Kultūros kronika

Minint Kristijono Donelaičio 300-ąsias gimimo metines, rugsėjo 25 d. Armėnijos Nacionalinėje galerijoje įvyko literatūros ir muzikos vakaras. Į jį atvyko Armėnijos kultūros ministrė, parlamentarai, diplomatinio korpuso ir Armėnijos kultūros veikėjai, menininkai ir Lietuvos bičiuliai. Salę papuošė K. Donelaičio „Metų“ vertimų į 14 užsienio kalbų pirmųjų puslapių ekspozicija, o keturiolikos šalių ambasadoriai ir kultūros žmonės vakaro svečiams perskaitė pirmąsias „Metų“ eilutes savo kalbomis. Vakaro metu armėnų vertėjas Feliksas Bachčianinas pristatė naują K. Donelaičio poemą „Metai“ vertimą į armėnų kalbą. Vakara vedė ir eiles skaitė Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas poetas Vladas Braziūnas, o kompozitorė ir atlikėja Jurgita Mieželytė, pasiūlydama Liudviko Rėzos, Christiano Barčo dainas bei atskirus jų motyvus, prieš kelis šimtmečius įrėžtą Donelaičio žodį kanklėmis ir balsu susiejo su Mažosios Lietuvos liaudies muzikos skambesiu.

Rugsėjo 25–28 d. Europos šalių leidėjus, literatūros ir leidybos specialistus sukviėtė Geteborgo knygų mugė Švedijoje. Vienoje didžiausių Skandinavijos knygų mugių dalyvaus ir Lietuvos atstovai. Šiomet Geteborgo mugės svečiams suteikta unikali proga susipažinti su spaustuvės „Petro ofsetas“ išleista „Metų“ faksimile, išlaikančia Liudviko Rėzos leidinio leidybos autentiškumą. Taip pat, ne pirmus metus bendradarbiaujant su Hvitfeldtska gimnazija, jos moksleiviai mugėje ir pačioje gimnazijoje pristatė Jono Öhmano režisuotus Kristijono Donelaičio „Rudens gėrybių“ ištraukų skaitymus, o stende buvo galima susipažinti su K. Donelaičio gimimo sukakčiai skirtų leidinių kolekcija – užsienio svečiai turėjo progą pasklaidyti „Metus“ ne tik lietuvių, bet ir švedų, ispanų, italų kalbomis. Taip pat mugėje pristatoma ir šiuolaikinių lietuvių autorių (Vaivos Grainytės, Kęstučio Kasparavičiaus, Romualdo Granausko, Grigorijaus Kanovičiaus ir kt.) kūryba.

Rugsėjo 26 d. visos Lietuvos žmonių dėmesys buvo sutelktas į sostinės Senamiestį: minint Oršos mūšio pergalės 500 metų jubiliejų, prisimenant Lietuvos didžiųjų kunigaikščių iškilmingų įžygiuotuvių į Vilnių tradicijas, nuo Aušros vartų iki Katedros aikštės nusidriekė Lietuvos vardą ir istoriją šlovinanti triumfo eiseną. Oršos mūšio pergalei skirtoje šventėje Lietuvos ir Lenkijos valdovų Žygimantą Senąjį lydėjo Lietuvos kariuomenės Garbės sargybos kuopa, Lietuvos kariuomenės orkestras, raitelių svita, būgnininkų kolona bei vėliavininkų grupė „Gruppo Storico e Sbandieratori Tuscany“ iš Italijos. Katedros aikštėje surengtas stilizuotas valdovo sutikimas, kurio metu vyko iškilminga Lietuvos kariuomenės Garbės sargybos kuopos rikiuotė, muzikinis choro „Ažuoliukas“ sveikinimas, patrankų salvės ir spalvingas vėliavininkų iš Italijos pasirodymas. 1514 m. rugsėjo 8 d. įvykęs Oršos mūšis – viena didžiausių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ginklo pergalių ankstyvųjų Naujųjų laikų epochoje. Mūšis atskleidė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės karinę galią, išryškino karinio bendradarbiavimo su Lenkijos Karalyste perspektyvas, buvo reikšmingas karo meno istorijai.

Rugsėjo 26 d. garsiajame šiuolaikinės muzikos festivalyje „Varšuvos ruduo“ koncertavo lietuvių kolektyvas „DISSC Orchestra“. „DISSC Orchestra“ (kompozitoriai Vytautas V. Jurgutis, Antanas Jasenka, Jonas Jurkūnas ir Martynas Biabžeskis) atlieka ne tik savo kompozicijas, bet ir įvairių pasaulio kompozitorių muziką, savo pasirodymams kuria gyvas vaizdo projekcijas, muzikai atlikti pasitelkia diskų grotuvus, laikmačius, aparatūros trikdžius ir kitokias „žemąsias technologijas“. „DISSC Orchestra“ pateikia šiuolaikinę muziką kaip intriguojantį muzikinį nuotykį, įdomų pasivaikščiojimą plačiu garsų pasauliu, kurio atomazga kaskart nenuspėjama. Netikėtais sceniniais sprendimais ir energingu muzikavimu „orkestras“ siekia sukurti kaitrią roko koncerto atmosferą skambant šiuolaikinei elektroninei muzikai.

Lietuvos Respublikos ambasada Vokietijoje, bendradarbiaudama su Europos Sąjungos atstovybe Vokietijoje ir Europos kultūros institutų tinklu EUNIC, 2014 m. spalio 1 d. ES atstovybėje Berlyne rengia žinomo lietuvių rašytojo Andriaus Jakučiūno romano „Tėvynė“ pristatymą. Knygos pristatymo metu A. Jakučiūnas su M. Roduneriu bei T. Wohlfahrtu diskutuos apie jo kartos, nei prarastos, kaip S. Parulskio, nei nepriklausomybės vaikų, gyvenimo jauseną, apie garbūnmetį kaip fenomeną, mažiai aprašytą literatūriškai, apie alkoholišką kaip (anti)herojų, jo vienišumą ir santykį su realybe, apie antikos ir dabarties bendrumą, apie ilgą knygogosa suguldomų tekstų gimimą, apie reiklumą literatūriniam tekstui ir dar apie daug ką.

Kauleliai

Atkelta iš 6 psl.

Šie procesai vyksta ne tik dėl strimgalviais lekiančio laiko ir pasikeitusio mąstymo, bet ir sumenkus literatūros, kaip imanentinio žodžio meno, vertei ir iškilus visai kitoms vertybėms. Susmulkėjus ir suprastėjus pačiai literatūros kūrinių kalbai. Juk tiesa, kad jau niekas nebemoka (ir nebemato reikalo) parašyti ilgo ir gero sakinio, ir jis mutuoja į trumpą ir prastą žurnalistinį (ar – teroristinį). Kalbėdama apie kalbos suprastėjimą, turiu omeny ne slengą, žargoną ir keiksmožodžius – natūralias gatvės kalbos įtėkmes, ar kalbos paprastumą, net askežę, kokią randi, pavyzdžiui, Pietų Afrikos rašytojo J. M. Coetzee's kūriniuose, – ji ten kaip rėztukas stiklui pjauti, lakoniška ir tiksli, bet kalbos paprastumą – iš prastumo, kai rašoma išsiverčiant ne tik be stilistinių priemonių, bet ir visai be jokio dėmesio estetikai.

Verslo dvasia padarė taip, kad potekstės, pustoniai, detalės (nepaklausi novelė ant visų šitų „banginių“ ir laikosi) – niuansavimo menas, kuriam išausti būtinas lėtas – savaiminis laikas, o ne laikas „nuo mugės iki mugės“, – tapo tikru prabangos dalyku. Nemanau, kad jis būtų atgyvenęs, tiesiog šiuo metu toks tempas ir tokia gyvenimo kokybė, kai jam paprasčiausiai – nėra laiko. O prabangą, kaip teigė A. Tocqueville'is, gali sau leisti tik aristokratiškos šalių literatūros, ne demokratiškos, nes demokratiškos skaitytojams reikia lengvų, greitai skaitomų knygų, elementarių formų grožio, kuriuo galima būtų mėgautis tuojau pat, o svarbiausia – būtinai ko nors nauja ir netikėta.

Antanas Vaičiulaitis, „kūrėjas *par excellence*“, tokią prabangą sau leido. Galima kalbėti apie įvairius jo kūrybos aspektus, o šiuo metu ir apie „nepalankius kontekstus“, „ne tą laiką“, bet kai šviežiai perskaičiau jo „Šiaurietę“, turbūt vieną gražiausių lietuvių novelių apskritai, pirmiausia pagalvoji apie aukščiausios klasės estetiką. Pamirštą literatūros, kaip žodžio meno, prigimtį. A. Nykos-Niliūno dienoraščiuose (versdama puslapį po puslapio pajunti, kiek ten daug – lėtojo laiko) aprašyta ir judviejų su A. Vaičiulaičiu praleista ne viena valanda, vaikštinėjant parke po milžiniškais platanais, tarp purienų spalvos forzitijų, baltų ir violetinių magnolijų ir japoniškų vyšnių, šnekučiuojantis apie literatūrą. Poetas A. Vaičiulaičio „dailiąją prozą“ taip vertino: „Niekas pas mus nei šiapus, nei anapus, ir nesvarbu, iš kurios pusės bežiūrėtum, šiandien nėra tokia niuansuota, sugestyvia, autentiška ir gramatiškai tobula lietuvių kalba... Vaičiulaitis yra sąmoningas stilistas, gramatikos virtuozas ir šiandieninėje lietuvių prozoje niekieno nėra iš tolo neprilygtamas žodinio orkestro dirigentas. Bet svarbiausia, kad jo stilius yra nematomas“.

Kai stilius yra nematomas, man visada atrodo, kad tai tas atvejis, kai kuriamam pasauliui ir daiktams autorius talento ir meistrystės dėka leidžia vertis savo pačių formomis, jam pačiam tarsi nėra nedalyvaujant. O kai sakoma – žodinis orkestras, girdi visus pirmuosius, antruosius ir trečiuosius smuikus, altus, kontrabosą, violončelę, arfą, fleitą, klarnetus, valtornas, mušamuosius kaip tolimą perkūniją... Skaitymui renkuosi orkestrą, nes ir iš manęs jis reikalauja – orkestro: minties darbo, metaforų gliudymo, nutylėjimų ir potekščių suvokimo, niuansų ir subtilybių pojūčio, pagaliau – išlavinto skonio. Daug ko. Ne vien tempo.

Laureatės žodis Antano Vaičiulaičio premijos įteikimo iškilmėse, *Metai*, 2006 m. 7 Nr. Išspausdinta knygoje *Debesis ant žolės. Lietuvių novelės antologija, 1994–2014*.